

Liječiti ili ne liječiti: bioetički problem veterinarske medicine

Konstanca Korenčić Kampl

Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

E-mail: vecon@zg.tel.hr

SAŽETAK Bioetika je posebna, nova znanstvena disciplina, integracija različitih pristupa, a pojavila se zbog moralnih problema moderne medicine. I povijesno i sadržajno veterinarska profesija pripada biomedicinskom području. Pojava Descartesa bila je presudna u tom području. Ograničenim sredstvima racionalne mehanike stvorena je ideja »prirode automata«. U to kartezijansko mišljenje čvrsto je usađen i biomedicinski model. Potrebno je objasniti da veterinarska medicina ima epistemološke osnove u sklopu biomedicinskog modela, ali je njena etička pozicija bitno različita. Na višoj razini znanstvene diferencijacije postoje dvije medicine - humana i veterinarska medicina. Također postoje i dvije medicinske etike: jedna je humana, a druga veterinarska etika. Danas je veterinarska medicina suočena s potpuno novim vrijednostima, odnosno sa sviješću da životinje imaju svoja prava. Problem prava životinja u kontekstu odgovornosti veterinarske medicine sve je veći. Dignitet i autoritet veterinarske medicine može biti sačuvan samo kroz društveni konsenzus koji treba promijeniti. Pritom je potrebna kombinacija empatije i intelekta, kao srca i razuma jedne nove etike. Odnosno, veterinarska medicina treba koristiti svoje biomedicinske, u osnovi kartezijanske percepcije, u suglasju s novom ekološkom paradigmom i bioetičkim principima.

Ključne riječi: bioetika, ekološka paradigma, kartezijanska paradigma, veterinarska medicina.

Primljeno: 5. srpnja 2001.

Pribvačeno: 25. lipnja 2002.

1. Uvod

Veterinarsku medicinu kao dio opće medicine, također, određuje način skrbi o pacijentu. Odnos spram pacijenta određuje i način na koji će stručnjaci veterinarske medicine razumjeti sebe i svoj položaj te kako će se društveno i profesionalno oblikovati. Dakle, specifično i krucijalno pitanje u veterinarskoj medicini »liječiti ili ne liječiti životinje« antropocentrički je određeno, jer ga humana medicina ne postavlja, te to oslikava posebnu poziciju veterinarske profesije unutar grupacije znanosti koje se bave biosferom. Naime, tek je novovjekovna kartezijanska

paradigma ukinula prožetost ljudskoga i životinjskog svijeta. U našoj se epohi ukazuje potreba uvažavanja novonastale povijesne promjene u odnosu ljudi i životinja, a sukladno tome znanstveno-tehnološku bi civilizaciju valjalo redefinirati u skladu sa zahtjevima životinjskog svijeta. U misaonoj sferi modernog čovječanstva pomalja se nova paradigma koja se bavi pitanjem života u najširem smislu, pa ona redefinira, nadopunjuje i proširuje postojeću kartezijsku paradigmu i na njoj izgrađen biomedicinski model. Osnovno pitanje ovoga rada jest - zašto bi taj diskurs u slučaju veterinarske medicine bio paradigmatički.

2. Kartezijska paradigma u veterinarskoj medicini kao stara paradigma

I povijesno i sadržajno veterinarska profesija pripada biomedicinskom području. Povijesno gledano, vrijeme presudno za sudbinu svih znanosti bilo je 17. stoljeće, pa je tako postavilo veće zahtjeve i na veterinarsku medicinu. U znanostima relevantnima za veterinarsku medicinu pojavile su se značajne ličnosti poput Galileja, Bacona i Descartesa. U strogo ekološkom mišljenju, Descartes i Bacon mislioci su koji su svojim dualizmom, mehanicizmom i antropocentričkim racionalizmom predodredili nastanak ekološke krize i njenih nevolja (Kalanj, 1995.). Pojava Descartesa bila je jedna od najpresudnijih u cijeloj povijesti znanosti. Kartezijski preokret je bio jedan od preduvjeta pojave znanosti kao nezavisnog područja intelektualne djelatnosti. Rezultat je bio podjela intelektualnog rada na različite nastavne predmete, pa su tako i prirodne znanosti dobile svoje mjesto na sveučilištu. Descartes je stvorio nepomičnu sliku živih organizama kao mehaničkih sustava, pa je tako ustanovio kruti pojmovni obrazac za daljnja istraživanja u humanoj i veterinarskoj fiziologiji. Ograničenim sredstvima racionalne mehanike stvorena je ideja »prirode automata«. U to kartezijsko mišljenje čvrsto je usađen i biomedicinski model. Slijedeći kartezijski pristup, medicinska se znanost ograničila na pokušaj tumačenja bioloških mehanizama. Ti se mehanizmi proučavaju sa stajališta celularne i molekularne biologije, a pri tome se zanemaruju svi utjecaji nebioloških okolnosti na biološke procese.

To se stajalište neće promijeniti sve dok medicinska znanost ne proširi proučavanje bolesti s isključivo biološkoga na opće fizičko, psihičko i socijalno stanje organizma. Za sada, medicinski istraživači smatraju da su ti problemi izvan granica medicinskog područja. Radi se o redukcionističkom trendu u biomedicinskoj znanosti koji odbija uvidjeti isprepletenost problema medicinske znanosti s ostalim očitovanjima općekulturne krize. Time se, naravno, ne dvoji u izvanredna dostignuća današnje medicinske znanosti, već se ukazuje na potrebu, ne promjene, nego proširenja i nadopune vladajuće kartezijske paradigme.

Povjerenje zapadnih društava u medicinu kao znanost i praksu bilo je desetljećima neupitno. Veliki uspjesi medicine sredinom dvadesetog stoljeća u rješavanju ključnih zdravstvenih problema stanovništva (infektivne i zarazne bolesti), stvorili su mit o nepogrešivosti i svemoći medicine. Već sredinom šezdesetih i početkom sedamdesetih godina medicina se suočila s prvom krizom. Umjesto raznih i parazitarnih, načelno izlječivih bolesti (AIDS, ebola i hepatitis) kasnije će

osporiti i to načelo), povećala se učestalost krvožilnih, degenerativnih i duševnih poremećaja, bolesti načina i stila života. Medicina koncepcijski nije bila pripravljena na vlastite neuspjehe pa se morala suočiti s kritikom. Nedugo zatim pojavila se i, davno kulturno pobijedena, konkurencija: tradicionalni medicinski sustavi i metode liječenja, te druge nealopatske medicinske prakse, kolokvijalno obično nazivane »alternativnom medicinom« (Cerjan-Letica, 1997.).

Razmatrajući problematiku veterinarske medicine, možemo ponoviti već rečeno. Slijedeći opet humanu medicinu, veterinarska medicina preuzima alternativni medicinski pristup u odnosu na ortodokсни model. Tijekom proteklih desetak godina neke medicinske metode našle su ulaz u sveopće prirodno liječenje, a koje - u svojoj sveukupnosti - regulacijske prednosti unutar organizma stavlja na prvo mjesto, a manje sagledava patološka stanja na jednom izoliranom organu. To se odnosi i na humanu i na veterinarsku medicinu. Konkretno, mogu se navesti medicinske metode koje slijede te principe. Poredamo li te metode po medicinsko-povijesnom redu dobivamo ovaj slijed: prvo homeopatija, a zatim neuralna terapija kao sljedbenici alternativnih zdravstvenih pravaca. Njihov temelj počiva na različite načine povezanim biološkim sistemima u organizmu, a na koje nadavno mogu utjecati različiti uzročnici bolesti. Zajedničkim temeljem mehanizama djelovanja spomenutih metoda alternativnog liječenja može se uzeti sistem regulacije uzroka po bečkom histologu Pischingeru, koji je spoznao da postoji nedjelovanje između neuro-humoralnoga i staničnog sistema. Taj sistem je odgovoran za mnoge regulacijske aktivnosti u organizmu. Osim navedenih metoda u veterinarskoj medicinskoj praksi danas se primjenjuju i fitoterapija, odnosno liječenje lijekovima biljnog porijekla, aromaterapija, odnosno liječenje aromatičnim tvarima, te akupunktura kao bezbolno liječenje ubodima igala u razne dijelove tijela, a upotrebljavaju se i Bachove kapi (Župčić, usmeno priopćenje autorici 1998.). Također, u uporabi je sve češće i radioestezija. Ta metoda počiva na živu bića. Radioestezija je danas za većinu znanstvenika rubna znanost, ali su u praksi njezini rezultati vrlo ohrabrujući. Neki od ovih alternativnih pristupa jesu ekološki, a neki nisu, a ponekad ih je teško i razgraničiti. Teško je odrediti ustanovljivo jesu li alternativni načini u liječenju životinja samo odraz nemoći klasične veterinarske medicine, ili nastaju pod utjecajem ekološke paradigme. Vremenski oni koincidiraju, što može biti i slučajno, ali s obzirom da su usmjereni ka zdravlju i ljudi i životinja, homeostazi itd. mogu biti pod utjecajem ili u vezi s ekološkim pokretom. Popularnost ekološke paradigme je neupitna. To je megatrend našeg desetljeća, i najznačajniji je od novih socijalnih pokreta druge polovice dvadesetog stoljeća. Pokret zelenih i njima srodnih organizacija i njihove akcije, što direktno a što putem masovnih medija, djeluju svakodnevno i prilično intenzivno utječu na svijest prosječnog čovjeka. Svakodnevne informacije s ekološkom tematikom sadržaj su velikog broja popularnih, stručnih i znanstvenih publikacija, te velikog broja televizijskih i radijskih emisija. Popularnost te paradigme stvorila je (a to se neposredno tiče i veterinarske profesije) duhovnu klimu koja znači inzistiranje na pravnoj subjektivnosti prirode, biljaka i životinja, a koja je do tada ostajala na periferiji interesa, te dovela do pravog procvata ekološkog ozračja u drugoj polovici dvadesetog stoljeća (Ferry, 1994.).

3. Epistemologijske osnove veterinarske medicine

Želimo li rečeno rasvijetliti nužno je objasniti da veterinarska medicina nedvojbeno ima epistemologijske osnove u biomedicinskom modelu, i to i povijesno i sadržajno. Prvo, veterinarska medicina tijekom cjelokupne povijesti obiju disciplina preuzima gotovo svo teorijsko, poopćeno znanje, te metode i postupke od razvijenije, odnosno već utemeljene humane medicine, prvenstveno zbog srodnosti biološkog materijala. Drugo, i opet kroz cijelu povijest obiju disciplina, a zbog dominacije antropocentrične etike, veterinarska medicina predstavlja poligon humanoj medicini, isto tako zbog slobodnijeg pristupa srodnom biološkom materijalu. Primjerice, bila je dozvoljena razudba životinja, za razliku od zabranjene i anatomizirane razudbe čovjeka. Status moderne profesije veterinarska medicina stječe zasnivanjem studija veterinarske medicine za liječnike i kirurge, a pri već osnovanim i afirmiranim medicinskim fakultetima; kasnije su se iz njih razvili veterinarski fakulteti i učilišta. Danas te institucije školuju doktore veterinarske medicine koji, po završetku studija, moraju biti sposobni obavljati opću medicinsku veterinarsku praksu u smislu zaštite zdravlja životinja i ljudi (*Izvedbeni nastavni plan i program studija veterinarske medicine*, 1995.). S treće strane, uvijek je u tematici ili, bolje rečeno, problematici životinja prisutan ekonomski aspekt. Naime, životinja je transformator jer pretvara manje vrijedne biljne sastojine u animalne proizvode visoke hranjive vrijednosti, pa je kao takva (kroz njezinu eksploataciju) nezaobilazan element ljudskog opstanka.

Dakle, s obzirom na dio zajedničke povijesti, zajedničkog korpusa teorijskih znanja, metoda i postupaka, te na kraju srodnosti biološkog materijala, možemo govoriti o analogiji statusa životinje - organizma, sa statusom čovjeka - organizma, ali još uvijek ne možemo govoriti o homologiji statusa životinje - organizma, sa statusom čovjeka - organizma, zbog krutosti vladajuće kartezijanske paradigme i antropocentrične etike. Upravo zbog toga na višem stupnju znanstvene diferencijacije postoje dvije medicine: humana i veterinarska. Kao primjer tome možemo navesti stavak 1. članka 10. *Zakona o dobrobiti životinja* koji glasi: »Životinja se smije klati samo ako je prije iskrvarenja bila omamljena, osim ako se radi o klanju svinja, ovaca, koza, peradi, kunića i uzgojene divljači za potrebe domaćinstva« (*Zakon o dobrobiti životinja*, 1999.: 506). Isto tako kao primjer može poslužiti ovaj navod: »Lovačkim oružjem smatra se i kratko vatreno oružje koje služi za zadavanje samilosnog hica divljači« (*Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o oružju*, 1998.).

4. Intelektualna osjetljivost za pitanje života

Intelektualna osjetljivost za problematiku svijeta života i njegovo razvijanje zadatak je cijeloga studija veterinarske medicine. Studij veterinarske medicine osmišljen je upravo tako da razvija takvu vrstu osjetljivosti. U skladu s pripadnošću biomedicinskim znanostima, studij veterinarske medicine je usmjeren na objašnjenje funkcioniranja organskog dijela prirode, odnosno njegove disfunkcije ili patologije, tj. veterinarska je profesija, po definiciji, grana opće medicine koja se

bavi sprječavanjem (preventivna medicina) i liječenjem (kurativna medicina) bolesti živih bića - čovjeka, životinja i biljaka (Rapić, 1971.). Prema tome, veterinarska medicina pokazuje strukovnu osjetljivost i u skladu s tim odgovornost prema članovima zajednice, budućim naraštajima, i prema životu živih bića općenito.

Takvu intelektualnu osjetljivost za problematiku svijeta života razvija se i eksplicitno i implicitno već u studenata veterinarske medicine. Eksplicitno se to obavlja kroz sadržaj nastavnih predmeta. Studij je vrlo temeljit i sveobuhvatan te doista razvija intelektualnu osjetljivost za pitanja života. To proizlazi iz koncepta sadržaja i redoslijeda određenih predmeta, kao i elemenata sintetičkog značaja. Tako, primjerice, fizika kao prvi i osnovni kolegij omogućuje studentu uvid u teorijske aspekte klasičnih principa i zagonetki života u dijelu u kojem se one mogu objasniti postulatima i zakonitostima teorijske fizike i kvantne mehanike. Na to se komplementarno nadovezuju sadržaji kolegija molekularna biologija i anorganska kemija, te biokemija. Nakon druge godine studija to se nastavlja sadržajem stručnih veterinarskih medicinskih predmeta, kao što su fiziologija, interna itd.

Navedeni sadržaji omogućuju studentu analitički pristup svijetu te objašnjenju prirodnih pojava koji se, kroz prizmu naglašene praktičnosti same veterinarske profesije, pretaču u intelektualno tumačenje svijeta oko sebe. Što se tiče implicitne razine, nema nikakve sumnje da na jednoj, pomalo prikriivenoj, razini na ovakvu vrstu intelektualne osjetljivosti utječu sadržaji masovnih medija.

5. Profesionalna socijalizacija veterinarara

Profesionalna socijalizacija veterinarara proces je usvajanja profesionalnih normi, vrijednosti, etičkog koda - općeg »profesionalnog duha«, a koji može sadržavati način ponašanja i ophođenja s klijentom ili pacijentom, te ophođenje između članova profesije (Šporer, 1990.). U skladu s tim, veterinarska profesija ima razrađenu deontološku komponentu, srodnu humanoj, s jednim specifikumom, a to je ekonomska vrijednost životinja. Odnosno, životinja - pacijent je tuđe vlasništvo. Samim tim postoji potreba za određivanjem ponašanja i ophođenja s klijentom, a to je vlasnik pacijenta. A taj element postaje sve naglašeniji zbog opće povećane važnosti kućnih ljubimaca, čiji su vlasnici sve sofisticiraniji, te općenito zbog povećanih zahtjeva za dobrobiti svih životinja. Nadalje, profesionalna socijalizacija provodi se i kroz identifikaciju s profesionalnom grupom. Po Beckeru i Carperu to je identifikacija s profesionalnom titulom.

Veterinarska je profesija u većem broju zemalja svijeta imala titulu doktora. Na Veterinarskom fakultetu u Zagrebu studij za doktore veterinarske medicine započeo je školske godine 1997./1998., te istodobno postavljen zahtjev za retrogradnim dobivanjem doktorske titule za prethodne generacije. To ukazuje da je »titulizacija« važan element socijalizacije za profesiju. Također, istraživanje motivacije studenata za studij veterinarske medicine, provedeno na Veterinarskom fakultetu u Zagrebu tijekom 10 godina, ukazuje na dominantnost, salijentnost motiva sadržanoga u odgovoru da su izabrali veterinarsku medicinu kao životni poziv zbog ljubavi prema životinjama, a u želji da im pomognu.

Ovaj dominantan motiv podupiru i neka opća civilizacijska kretanja, odnosno može se konstatirati da je ekološka paradigma na samom vrhu liste civilizacijskih dostignuća i trendova koji obilježavaju kraj drugoga milenija. Nema sumnje da će se taj trend nastaviti kao duhovna podloga trećem mileniju, jer je u potpunosti spoznato da opstanak čovjeka i njegove civilizacije zavisi o opstanku prirode, i to globalne, planetarne, i da time ovisi i o opstanku drugih živih bića na planetu Zemlji. To nam ukazuje na vezu intelektualne osjetljivosti pripadnika veterinarske profesije s ekološkim i bioetičkim načelima.

6. Kritika kartezijanske paradigme

U tom kontekstu neophodno je razmotriti deontološke komponente veterinarske profesije. Veterinarska etika ima svoje mjesto u sveukupnom razmatranju odnosa životinje i čovjeka. Veterinarska je profesija razradila i prihvatila formalne etičke kodekse, ali još uvijek ne postoji filozofija veterinarske medicine u smislu razmatranja njezinih moralnih i socijalnih dimenzija, odnosno veterinarska je medicina mišljena kao vrijednosno neutralno područje. Ali sada je veterinarska profesija suočena s potpuno novim vrijednosnim dimenzijama, odnosno sa sve raširenijom svijesću da životinje imaju svoja posebna prava. Naime, veterinarska profesija ne može koristiti isključivo znanost kao racionalnu osnovu svojih moralnih odluka budući da mi još uvijek koristimo kartezijanske vrijednosti, a po njima životinje nisu ništa više od automata. Glavni aspekt filozofije o pravima životinja trebao bi se bazirati na sličnom stupnju osjetljivosti kao što je ljudska, sve dok životinje pate jednako kao i ljudi. Takvoj promijenjenoj filozofiji nema mjesta u društvu kakvo ono jest. Dignitet i autoritet veterinarske profesije moguće je sačuvati kroz društveni konsensus koji treba mijenjati. Potrebno je kombinirati empatiju i intelekt, kao srce i oko jedne nove etike. Bez takve integracije suosjećanje je subjektivno i nemoćno, a racionalno mišljenje je otuđeno i objektivizirano. Svemu živom treba pristupati s poštovanjem koje zaslužuje život. Tako dolazimo do sveobuhvatne etičke pozicije - holističke, koja drži da sve - ljudi, životinje, biljke, pa i anorganski svijet, posjeduje vrijednost u cjelini prirode. A upravo veterinarska profesija može pomoći prebrođivanju društvene percepcije životinja kao robe, te im pružiti empatičko poštovanje zasnovano na detaljnom znanju o životinjama s kojima raspolaže. Danas se to iskazuje kao potreba da veterinarska profesija počne koristiti svoje biomedicinske, u osnovi kartezijanske znanstvene spoznaje, u suglasju s ekološkom paradigmom, što i čini. Genezu određene profesije treba uvijek razmatrati u povijesnom kontekstu. Odnosno, veterinarska profesija u korpus svojih spoznaja i postupaka upija novi globalni senzibilitet, a taj je senzibilitet danas utemeljen na dvjema paradigrama i dva diskursa - jedan je ekološki a drugi je bioetički.

Mada za to ne postoje empirijski dokazi, može se pretpostaviti da ljubav prema životinjama raste u skladu s razvojem ekološke paradigme koja pokazuje opću međuzavisnost svih živih organizama na planetu. U svakom slučaju, pod utjecajem te paradigme ljubav prema životinjama postaje društveno poželjno ponašanje. Očigledno je da se položaj pojedinih profesija, pa tako i veterinarske medic-

ne, modificira i mijenja pod utjecajem globalnih procesa. Opći civilizacijski proces obilježen je zajedničkom sudbinom na planetu. Konferencije, kao što je bila ona u Kiotu a i druge, koje se bave pitanjima opasnosti što ih nosi civilizacijski razvoj, u pravilu su svjetskoga, a ne lokalnoga, čak niti kontinentalnog karaktera. To je ekološki megatrend našega vremena.

7. Bioetika kao nova paradigma u veterinarskoj medicini

Bioetika je posebna, nova znanstvena disciplina, transdisciplinarna integracija različitih pristupa. Da bi se objasnio njezin smisao, zadatak i mogućnosti kao posebne etike za područje života, važna je terminologijska distinkcija. Naime, uvriježeni termin »etika« odnosi se na određenu moralnu refleksiju, na moralnu praksu i djelovanje, a ne na etiku kao tradicionalnu filozofsku disciplinu. Bioetička pitanja nisu nastala u filozofskoj etičkoj tradiciji, nego su se pojavila iz moralnih problema suvremene medicine i očuvanja tehnologijom ugroženog okoliša (Skledar, 1996.). Dva su pitanja vezana uz ulogu filozofije unutar bioetike. Jedno pitanje je upotreba etičke teorije, a drugo je pitanje o granicama same medicine. Bioetika, naime, ima deduktivističku uporabu u praksi, jer se bavi proučavanjem kako etičkih tako i socijalnih, filozofskih i drugih pitanja što se pojavljuju u znanostima o biosferi. Zbog svoje urgentnosti ova se relativno nova disciplina (u svijetu aktualna od sedamdesetih godina 20. stoljeća) nalazi u fokusu interesa mnogih znanstvenih područja. Ona predstavlja novi diskurs koji svojim sadržajem dijeli kraj »stoljeća ekonomije« od početka »stoljeća ekologije« (Cifrić, 2000.). Po tom novom diskursu čovjek, kao dvostruko biće - prirodno i socijalno, preoblikuje prirodu ugrožavajući i sam život kao takav, ali istodobno razvija refleksivni odnos prema novonastalom stanju. Ljudska je kultura već prekoračila prirodne granice opstanka života, ali ih nije nadoknadila novim etičkim odnosom. Te su granice u dvadesetom stoljeću prekoračene, i to na početku razbijanjem atomske jezgre, a na kraju razbijanjem genetske strukture. Okoliš je postao kompleksna stvarnost. Radi se o tome da se tekući proces globalizacije sa svojim zahtjevom za cjelinom, konfrontira s usitnjenim odgovorima moderne znanosti. Materijalnim promjenama svijeta mora biti adekvatan i etički odnos. Novi svijet, što ga čovjek nastoji stvoriti, ne može uspjeti na starim etičkim temeljima u čijem je središtu ignorancija života.

Etičnost se ne može samo prilagođavati svijetu nego se i svijet treba prilagođavati etičkim načelima. Bioetički diskurs je započet kao problem porasta rizičnosti ljudskog života, a nakon toga i života uopće, te se otvaraju rasprave prvenstveno u području medicine, ali se proširuje s pitanjima i u drugim znanostima, pa i u kršćanstvu! Budući da bioetika ne oblikuje moral društva, nego samo objašnjava i propituje ponašanje u znanostima o životu, ključno pitanje koje se transdisciplinarno postavlja jest: tko će ubuduće oblikovati moralne norme - čovjek ili tehnika? Ako će to biti čovjek, opravdano je popratno pitanje o kakvom se čovjeku i kakvom svijetu danas radi? Radi se zapravo o potrebi redefiniranja inače samorazumljivog pojma »razvijenost«, a koji bi u nastupajućem stoljeću trebao imati drugu, prošireni smisao. Promišljanjem pojmova »dostojanstvo čovjeka« i »dostojan-

stvo drugih stvorenja« možemo zaključiti da moderno društvo, nedovoljno štiteći ljudska prava, ograničava prava pojedinca i prava kolektiva, a u kontekstu bioraznolikosti i prava vrsta. Priroda ima intrinzičnu i inherentnu vrijednost jer participira u ostvarenju ljudskih aspiracija i interesa, pa čovjek ima obvezu štiti je, kao što štiti i sebe. Zapravo, što je etika u filozofiji, to je bioetika u prirodnim znanostima: ona nam jednostavno ukazuje što je dobro za prirodu. Dakle, prava budućih generacija neposredno su uvjetovana priznavanjem prava prirodi. Povezujući realizaciju ljudskih prava s ekološkim pravima, ta nam se povezanost sugerira kao mogućnost prevladavanja krize identiteta suvremene znanosti kroz afirmaciju ideje života, umjesto njegova tretmana kao robe. Konačno, antropološki shvaćen, čovjek teži kulturi života a ne kulturi smrti i kataklizmi. Čovjek je stvoren kao biofilijsko stvorenje, a ne nekrofilijsko. Dakle, kada pokušavamo sva navedena pitanja staviti u kontekst bioetike kao nove medicinske etike, uvijek nailazimo na istu barijeru: što tehnološki možemo učiniti, a što etički trebamo učiniti. Jer danas su u općenitim bioetičkim raspravama poznate i teorije i načela i metode, pitanje je samo kako ih i gdje primjenjivati (Šegota, 1997.). Odnosno, u ovom kontekstu pitanje je kako odrediti odnos između humane medicinske etike i veterinarske etike u bioetičkom kontekstu? Već smo rekli da postoji analogija statusa čovjeka kao organizma sa statusom životinje kao organizma, ali ne postoji i homologija istoga. To je barijera koju valja prebroditi. Ali pitanje je na osnovi kojih načela i kojim metodama to učiniti?

To nas i opet navodi na upit: što tehnološki možemo, a što etički trebamo učiniti u liječenju životinja? Današnja je znanost nesumljivo doprla u bit postojanja na Zemlji, obavezana obećanjem boljitka ljudskom rodu. Velik dio znanosti bavi se istraživanjima koja su izravno ili neizravno vezana uz ljude, životinje, bilje i tlo. Svi ti predmeti istraživanja ravnopravni su kao objekti istraživanja, ali nisu etički izjednačeni. Naime, i životinje i bilje i tlo, tj. cjelokupan čovjekov okoliš, zbog vladavine antropocentričke etike predmet je eksploatacije ljudi, i to ili kao izvor hrane, ili kao izvor energije, ili kao izvor spoznaje. A osnovno opravdanje za tu eksploataciju jest osiguranje opstanka i dobrobiti ljudi. A sada je taj opstanak ugrožen upravo zbog početne etičke pozicije koja je antropocentrička. U bioetičkim pitanjima postoje obično dva diskursa, prvi je prirodnoznanstveni i on je afirmativan, a drugi je društveno-humanistički i on se odnosi kritičnije prema bioetičkim pitanjima. Prirodnoznanstveni pristup obično se zadržava oko problema nužnosti uporabe životinja. Navode se koristi od njihove upotrebe pri istraživanjima, izlječenju ili suzbijanju bolesti (velikih boginja, ospica, poliomielitisa). Istodobno pojedini prirodnoznanstvenici sugeriraju načine sprječavanja nepotrebnog iskorištavanja životinja, odnosno pronalaženja alternative životinjama kao postupaka u okviru tri »R« načela: *replacement* = zamjena, *reduction* = smanjenje i *refinement* = oplemenjivanje, s naglaskom na primjenu u biomedicinskim istraživanjima, obrazovanju te nalaženju mogućnosti dijaloga između pokreta za zaštitu životinja, znanstvene zajednice, pravnih autoriteta, industrije i javnog mnijenja. Zajedno razmišljati i raspravljati bit je bioetike (Singer, 1995.). Bioetika je proizvod postmoderne kulture. Postmoderna kultura inzistira na respektiranju različitosti. Radi se, dakle, o potrebi konsenzusa dvaju već navedenih bioetičkih diskursa. Pojedinačne profesionalne etike trebaju nadići deontološke pozicije i okvire, a

društveno-humanistička kritika do izvjesne mjere treba respektirati neumitnost korištenja životinja. Tako bi bila stvorena pozicija za jedan sveobuhvatniji bioetički pogled na svijet, empatijski i intelektualni, tj. gdje bi i ljudi i životinje i biljke posjedovali vrijednost u cjelini prirode.

8. Mogućnost primjene bioetičkih načela u veterinarskoj medicini

U današnjoj medicinskoj znanstvenoj produkciji postoji suglasnost oko konstatacije da tamo gdje bioetika cvjeta, veća je osjetljivost za medicinska pitanja među medicinskim praktičarima i istraživačima koji rade na ljudskim subjektima, a vjerojatno i među onima koji rade na ne-ljudskim subjektima, tj. na životinjama (Singer, 1995.). U medicinskoj se praksi ta osjetljivost očituje u slabljenju paternalističke pretpostavke da liječnik ima isključivo pravo donositi sve odluke za pacijentovu dobrobit. Taj se koncept može slijediti i u veterinarskoj medicini kao dijelu opće medicine, ali upućuje na potrebu proširivanja pojma »dobrobit životinja«. Zakonski, dobrobit životinja kroz njihovu zaštitu uglavnom se odnosi i ograničava na provedbu preventivnih, dijagnostičkih i higijensko-zdravstvenih mjera u prostorima gdje životinje obitavaju (*Zakon o lovstvu*, 1999.). Dobrobit životinja je etičko pitanje *par excellence* u području veterinarske medicine. Pitanja moralnih problema u biomedicinskoj znanosti možemo promatrati sa stajališta utemeljenja moralnih načela kao pretpostavki moralnog djelovanja u medicinskoj praksi. Biomedicinska načela nisu i ne smiju biti sustav vjerovanja ili neobveznih normi. Beauchamp navodi četiri biomedicinska načela. Prvo je *načelo poštivanja autonomnosti* i nalaže poštivanje sposobnosti donošenja odluka samostojnih osoba. Drugo je *načelo neškodljivosti*, a zahtijeva da se drugima ne nanosi zlo. Zatim slijedi *načelo dobročinstva* - kao skup načela koja traže da spriječimo štetu, omogućimo dobrobit i odmjerimo dobrobit u odnosu na opasnost i cijenu liječenja. Četvrto je *načelo pravednosti*, kao skup načela koja zahtijevaju ravnomjernu i poštnu raspodjelu dobrobiti, opasnosti i cijene.

Načelo autonomnosti je potpuno nepodobno za uporabu u liječenju životinja, ali su zato ostala tri načela po svojoj prirodi vrlo primjenljiva u medicinskom tretmanu životinja, i to zbog njihove ekonomske vrijednosti koja često igra odlučujuću ulogu u odlučivanju - liječiti ih ili ne liječiti? Navedena načela valja shvatiti kao opći standard ponašanja o kojemu ovise mnoga druga moralna pravila i sudovi. To su zapravo moralne okosnice proizašle iz različitih profesionalnih uloga i tradicija. U osnovi se uvijek radi o zaštiti pacijenta od bolesti, o pružanju njege itd., a s obavezom neškodljivosti i dobročinstva utemeljenima na starom načelu »*primum non nocere*«. Ali sada to načelo »prvo, ne škoditi« treba proširiti od modela njege (utemeljenog na samostojnosti) na širi skup moralnih i društvenih preokupacija, posebno onih koje se tiču postizanja društvene pravde kroz zaštitu ranjivih i kroz odgovarajući sustav raspodjele dobročinstava. Načela, prilično široka, poput ne ubij, ne uzrokuje bol, ne čini nesposobnim, ne liši dobra i užitka (Beauchamp, 1996.), valja staviti u drugi kontekst - kontekst pozornosti i skrbi u liječenju. Otkako je medicina (preko patofiziologije) zavladała u 19. stoljeću, njezino je prevladavajuće obzorje usredotočeno na objektivni »entitet bolesti«. Poslje-

dica toga jest da se pozornost prema patnji u modernoj medicini ne cijeni previše.

9. Mogućnost primjene bioetičkih metoda u veterinarskoj medicini

Nakon navođenja mogućnosti uporabe načela, postavlja se pitanje za kojim metodama eventualno može posegnuti veterinarska medicina u liječenju životinja? Odnosno, osnovno pitanje jest koje se metode etičke prosudbe humane medicine mogu primijeniti u etičkom prosuđivanju tretmana životinja? U praksi dominira pet metoda humane medicinske etike: metoda pozivanja na autoritet, na suglasnost, na intuiciju, Sokratova metoda, i kazuistička metoda (Šegota, 1997.). Metoda pozivanja na autoritet znači pozivanje na uglednu osobu ili instituciju. Metoda pozivanja na suglasnost odnosi se na dogovor između medicinskog osoblja i pacijenta. Metoda pozivanja na intuiciju odnosi se na ono za što u znanosti nema dokaza, to je spoznaja bez iskustvenog ili razumnog zaključivanja. Sokratova ili dijalektička metoda počiva na racionalnom objašnjenju postupaka koji podlježu etičkoj prosudbi. Kazuistička metoda se oslanja na metodu studije slučaja (*case-study*) pomoću koje se analiziraju moralni problemi u medicini i predlažu rješenja. Kazuistička metoda počiva na paradigmatiskim slučajevima (*paradigm-cases*) za koje su već doneseni zaključci. To su »primjermi slučajevi« za koje više nema moralnih dilema, ni etičkih nejasnoća, pa služe za uspoređivanje i suprotstavljanje obilježja već riješenog slučaja, s obilježjima slučaja koji treba riješiti. U donošenju etičkih sudova važno je znati na kojim se metodama oni zasnivaju. Svaki sud mora biti potkrijepljen dokazom. O vrsti dokaza zavisi etička prosudba, a o tome opet ovisi naše moralno djelovanje. Zato ovim metodama valja poklanjati veliku pažnju, poglavito u normativnoj etici. Zasad je to još uvijek u određenoj mjeri »terra incognita« koja čeka svoje istraživače. U primjeni, kombinaciji i prilagodbi navedenih metoda najveća je šansa veterinarske medicine da pridonese širenju bioetičkog diskursa.¹ Metoda pozivanja na intuiciju te kazuistička metoda bile bi, možda, najpobornije za etičku prosudbu liječenja životinja.

Najjednostavnije rečeno, do sada se bez pogovora prihvaćalo mišljenje kako je poznavanje medicinskih znanosti - anatomije, fiziologije, farmakologije itd., samo po sebi dovoljno jamstvo da će konačna odluka o onome što je »medicinski indicirano« biti ispravna. Sofisticiraniji medicinski stručnjaci shvatili su da klinička procjena u sebi uvijek uključuje i skup vrijednosnih procjena. Također se smatralo da se te vrijednosti nalaze »unutar medicinske prakse«. Općenito, vjerovalo se da u svakoj praksi postoje vrijednosti koje su dostupne, možda isključivo, profesionalnim praktičarima tog umijeća (Mac Intyre, 1981.). Bioetika je počela ukazivati na propuste takvoga, recentnog shvaćanja stručnog donošenja odluka. Očito

¹ U suvremenoj medicinskoj etici najprisutniji je kazuistički pristup bioetici. On je čak vrlo zaslužan za razvoj te nove znanstvene discipline. Bioetika, kao nova medicinska etika, utemeljena je zahvaljujući sveukupnim, filozofskim, sociološkim, teološkim, medicinskim i drugim analizama. *Case-study* je jedna od protežiranih metoda u suvremenoj američkoj medicinskoj etici i zahvaljujući upravo njoj afirmirala se bioetika kao nova i transdisciplinarna znanstvena grana.

je nužan novi globalni svjetonazor. Društvo bi trebalo u mišljenje stručnjaka uključiti i mišljenje laika, kao svojevrzne porote, kako bi se postigao novi društveni dogovor, na temelju kojeg bi se odredio predefinirani sustav (*default system*) moralnih i ostalih procjena koje bi stručnjaci u svim prilikama trebali koristiti, osim ako ne postoji neki drugačiji eksplicitni dogovor. Na taj bismo način mogli započeti proces shvaćanja »svjetovne religije« (*civil religion*) koja bi bila predefinirani sustav vjerovanja i vrijednosti koje treba primijeniti u svim postupcima u institucijama javnog zdravstva (Bellah, 1967.).

To nas vodi pitanju o granicama i/ili ograničenosti medicine, a na što se nadovezuje upit o skrbi. Pitanje skrbi kao savjesnosti i posvećenosti kod Johanna Wolfganga Goethea ili razumijevanje onog što se misli kao egzistencijalno u svijetu kod Martina Heideggera, jest njezina filozofsko-etička osnova. Slijedeći djelomice Goetheovu smjernicu, skrb je gorljiva briga za živa bića, ciljeve i ideje. Središnja karakteristika skrbi jest čin pozornosti. Skrbiti, u smislu brinuti se za druge, znači pažljivo motriti potrebe drugih. Pozornost su »vrata« kroz koja dolazimo do otkrića moralne stvarnosti našega svijeta. Pozornost je sastavnica medicine, napose u uzimanju povijesti bolesti, u donošenju ispravne dijagnoze, te u praćenju tijeka bolesti. Bitna kakvoća etike skrbi u odnosu liječnik - pacijent jest njezino zalaganje za novo nastajanje brižne pozornosti prema glasovima koji se još nisu čuli i prema iskustvima na koja još nije odgovoreno. Medicinskom su viđenju pretežno skrivena iskustva patnje. Patnja bi trebala biti žarište moralne brige, a samilost bi imala postati odgovornost. To možemo nazvati »etikom kompetentne skrbi«, kao nove medicinske etike empatije i samilosti (Jansen, 1990.). To bi bio otklon od patofiziološkog usredotočenja na objektivni »entitet bolesti«. Ujedno bi to bila ispravka prevladavajućoj tradicionalnoj, diskurzivnoj i deduktivnoj zapadnjačkoj etici. Etika skrbi sadrži golem potencijal, još uvijek pretežno nerazvijen, razumijevanje moralnih dimenzija terapeutskog odnosa. Ključan je efekt suvremene bioetike kako skrbimo o bolesnima, povrijeđenima, ranjenima, zapostavljenima i nemoćnima. To je temelj moralnog društva, a samo moralno društvo može u potpunosti slijediti bioetičke principe (Reich, 1996.). Sve do sada uopćeno rečeno podjednako se može odnositi i na čovjeka i njegovu zajednicu, kao i na životinjsku zajednicu. Na čemu se temelji pravo pojedina i grupa na zahtjev za sve većom brigom o dobrobiti životinja? Nema nikakve sumnje da stari čovjekovi predpovijesni i povijesni pratioci, podjednaki evolucijski sudionici proizašli iz istoga prvobitnog materijala, imaju inteligenciju i emocije (Singer, 1996.). Također je zastupljeno i mišljenje o postojanju životinjske svijesti. Ta se činjenica vjerojatno može objasniti na način kao što je to D. Griffin pokazao u svojoj knjizi *Pitanje životinjske svijesti* - da je stajalište biologa bilo pod utjecajem biheviorističkih dogmi. Međutim, danas se barem mora prihvatiti da među višim životinjama postoji »životinjska svijest«. Tako smo došli do točke na kojoj se problem više ne može odbaciti time što ga se ignorira. Mogli bismo navoditi i dalje, ali se u bioetičkom kontekstu ipak sva etička pitanja o životinjama svode na osnovni bioetički princip, a to je njihovo pravo na život. No to je pravo nemoguće u potpunosti zaštititi s pozicije pojedinačnih profesionalnih etika. Naime, pojedinačne profesionalne etike su nužno interesne etike, relativne etike, i stoga su diskriminacijske, samo je pitanje na što se odnosi diskriminacijski kriterij. Peter Singer tako razmatrajući tezu o zaštiti samosvjesnog života unutar ljudske i izvan ljudske za-

jednice, gdje se sve »nesamosvjesne«, dakle teško hendikepirane, fetuse, umiruće, niže životinje, biljke itd. prepušta slobodnoj smrti, odnosno ukida se zabrana ubijanja (naziva ga *speciesizam* koji, kao i rasizam, nema moralnu podlogu). U praktičkom pogledu to znači diskriminaciju, koja se tu sastoji u razlikovanju vrijednosti različitih oblika života. U spomenutoj je ekološkoj paradigmi, isprepletenej s bioetikom, današnja pozicija čovjeka jasna. Ekološki se može formulirati dvostruka uloga čovjeka: prirodno - kao dio biosfere, i društveno - kao biće nasuprot bioplanetu Zemlji. U svojoj drugoj ulozi, dakle društvenoj, čovjek se i u svojoj svijesti i sa svojim tehničkim znanjem postavlja nasuprot prirodi kao oblikovatelj i mijenjatelj, a ipak kao živo biće ostaje u svakom vremenu neodvojiv dio prirode. Jedinstvo čovjeka i prirode se još uvijek nedovoljno shvaća, kada se označava samo kao povezanost uzajamnih utjecaja. Ljudski i izvanljudski dio prirode isprepliću se mnogo više i tvore nerazdvojivo »jedno u drugome«, što se može opisati samo dijalektički, a ne analitički kao odnos dijela i cjeline. Dijalektika te dvostrukosti sastoji se u tome da je čovjek uvijek isto toliko dio prirode koliko je i njezin protivnik. U teološkom pogledu, čovjek se u biblijskoj tradiciji interpretira također dvojno, kao stvorenje i kao domaćin. Čovjek je u stvaranju stvorenja stvorenje kao i druga stvorenja, ali zbog njegove sposobnosti za odgovornost dana mu je domaćinska uloga. Čovjek se kao stvorenje razlikuje od drugih stvorenja po tome što raspolaže znanjem o stvaranju te na temelju svijesti o tome odgovorno i domaćinski djeluje kao »vrednujući razum«. Ovdje je stvaranje shvaćeno kao jedna od najdubljih vrijednosti, proces bez suviška i bezvrijednog života. To je ideja Alberta Schweitzera i njegovo načelo o strahopoštovanju svakoga života. Obojica, i Singer i Schweitzer, zastupaju tezu da nema bezvrijednog života. Sama činjenica da su stvorenja stvorena, da postoje i da imaju »volju« živjeti, čini ih dostojnim čovjekova poštovanja i odgovornosti. Čovjek je po jednoj svojoj dimenziji također biološko stvorenje, ali se od ostalih razlikuje po refleksivnom odnosu prema sebi i okolini. Čovjek je ipak svjestan svoje povezanosti s ostalim stvorenjima, pa tu kompleksnu vezu može koristiti kao podlogu za svoje djelovanje. Konkretno, nezapadne kulture, čak i današnje, bitno se različito odnose spram pitanja života od antropocentričke zapadne kulture, koja i sama nekada nije bila toliko rascjepkana i eksploatatorska. Navedimo samo primjere Indije, ili sjevernoameričkih Indijanaca. Podsjetimo se, u savez Boga s Noom uključene su i životinje. Ne samo da su životinje Božji stvorovi nego su one i članovi saveza kojega se i čovjek mora držati. U teološkoj perspektivi, čovjek kojemu je zemlja dana da je obrađuje i čuva, ima moralne obveze i prema životinjama na toj zemlji (Cifrić, 2000.). Čovjek može shvatiti život samo u dodiru s njim, sa živim vrstama. Njime danas prijete »galopirajuća smrt vrsta«. Odnos prema vrstama izražen je i u »Ekološkom manifestu o pravima« u kojem je rečeno da je svaka vrsta života jedinstvena i mora biti zapažena nezavisno o tretmanu njezine korisnosti za čovjeka. Senzibiliziranje etičke relevantnosti životne volje stvorenja odnosi se na respektiranje nekih pitanja specifičnih potreba vrsta. Primjerice, u životinja su to: potreba za kretanjem, potreba za hranom, održavanje reprodukcije, potreba za socijalnom komunikacijom, mirovanjem u bolesti.

Sve rečeno zahtijeva konkretiziranje univerzalne etike dostojanstva stvorenja u primijenjenoj etici. S obzirom da se u ovom kontekstu radi o bioetici kao novoj

medicinskoj etici, odnosno o etici liječenja, sve se svodi na odnos između bolesnoga, izrabljenog i ranjenog bića, dakle nemoćnog bića (čovjeka ili životinje), s jedne strane, i liječnika s druge strane, a između se nalaze naša moralna opravdanja ili očekivanja. A to su pitanja od najveće važnosti u današnjem svijetu: intenzivna patnja, kronična nesposobnost, zlorabiva viktimizacija, isplativost pomaganja bolesnom biću. Socijalni, moralni i intelektualni izazovi veliki su i začuđujući. A način na koji ta pitanja objašnjavamo, razumijevamo i na njih odgovaramo, odredit će način na koji skrbimo o onome kojemu nije dobro. Također, tako će se odrediti i način na koji će stručnjaci razumjeti sebe, kako će se društveno i profesionalno oblikovati, te kako će kultura formulirati svoja očekivanja vezana uz život i zdravlje. Radi se, uvjetno i pomodno rečeno, o stvaranju »postmoderne medicine«, odnosno one nadolazeće medicine koja će zamijeniti današnju zapadnu, kozmopolitsku medicinu, a zasnivat će se na pretpostavci da je za svaku komunikaciju i za svako odlučivanje u medicini potreban skup novih vrijednosti i vjerovanja. Ta vjerovanja i vrijednosti nužno će morati doći iz svijeta izvan medicine. Svojim zahtjevima bioetika smanjuje područje današnje medicine, dovodeći u pitanje moralnu opravdanost pobačaja, transplatacije organa, manipulaciju genima, te traženjem etičke procjene izvan granica uskomedicinskih vrijednosti.

10. Zaključak

Brojni povijesni primjeri pokazuju da status životinje u ljudskoj svijesti nije uvijek bio onakav kakav je danas. Tek je novovjekovna kartezijanska paradigma, poticana bejkonovskim znanstvenim imperativom te industrijalizacijom svijeta, osakatila bliskost i prožetost ljudskog i životinjskog svijeta. No, suvremeni zoofilni zahtjevi za teorijskom i praktičkom revizijom ovoga odnosa ipak vrlo rijetko pribjegavaju mitskim, religioznim i drugim predznanstvenim i izvanznanstvenim pogledima na čovjeka i životinju i prirodu u cjelini. To bi bilo i besmisleno i nemoguće. U našoj epohi potrebno je samo uvažiti nastale povijesne promjene u odnosu ljudi i životinja. Osnova, naravno, i dalje mora biti znanstvena i tehnološka, te znanosti i tehnologiji primjeren način ljudskog djelovanja, u čijem svjetlu životinja na nov i povijesno besprimjeren način dolazi u pitanje. Današnja zoofilija nije zahtjev za povratkom kotača povijesti na onaj stupanj na kojemu je ljudski svijet bio mjesto ugodnijeg življenja za životinje. Radi se o potrebi da se znanstveno-tehnološka civilizacija današnjice izmijeni, redefinira ili revalorizira u skladu s nijemim zahtjevima što dolaze iz životinjskog svijeta. To je etičko pitanje koje traži izlaz u pravnoj sferi, ali bolje i preciznije nego što je to učinjeno od 19. stoljeća do sada. Takva dosljedna rješenja morat će pričekati vrijeme u kojem će se promijeniti naši moralni osjećaji. Moguće je tvrditi da danas ljudi vjeruju da životinje zaslužuju moralno uvažavanje, da nisu obična oruđa, ali da ipak ljudi vrijede više od njih. Ljudi se prema životinjama često odnose kao prema protezi. Na primjer, u pokusima životinjski organi postaju ljudskima. Ljudsko se tijelo preko tih organa širi izvan svojih granica. To mu omogućava antropocentrizam kartezijanske paradigme. Čovjek, kao vrsta, biološki počiva na životinjskom odsječku živoga svijeta. To je Freudov »bog s protezama«. Ali većina ljudi ne osjeća tu fantomsku bol. Dakle, pitanje je: imamo li uopće načina da pomirimo novi rezon s onim što osjećamo kao pripadnici jednog roda? Radi se o tvrdom moralnom problemu.

Ipak u misaonoj sferi modernog čovječanstva pomalja se jedna takva nova paradigma koja se bavi pitanjem života u najširem smislu, te time ugrožava postojeću biomedicinsku paradigmu. U tom smislu veterinarska medicina i njezina etika nisu sveobuhvatne, jer su sve pojedinačne profesionalne etike interesne, diskriminatorne i relativne etike spram apsolutnog zahtjeva za očuvanjem života planeta, majke Gee. Tom zahtjevu može udovoljiti samo jedna univerzalna etika, po Kingu određena kao »svjetski etos« (Cifrić, 2000.). Na putu davanja takvog odgovora jest bioetika. Pitanje je zašto bi taj diskurs u slučaju veterinarske medicine bio paradigmatički. Jedan od mogućih odgovora je možda u dignitetu veterinarske profesije. Veterinarska je medicina dio opće medicine, ali onaj dio koji liječi pacijenta koji je nijem, koji je potpuno bespomoćan i koji je kroz to potpuno obespravljen. Već sama ta činjenica ukazuje na prisutnost samorazumljive empatije u profesionalnom djelovanju veterinara, a empatija je temeljan čimbenik bioetičkog pristupa. Drugi odgovor je, možda, sadržan u prividno jednostavnoj rečenici: »životinja je biće«.

Literatura

1. Beauchamp, L. Tom (1996.): Načela u bioetici. - **Društvena istraživanja**, Zagreb, 5 (1996) 3-4: 533-544.
2. Bellah, Robert N. (1967.): Civil Religion in America. - **Daedalus**, New York, 96 (Winter 1967) 1: 1-21.
3. Bedrica, Ljiljana (1996.): Međunarodni seminar »Ljudi i kućni ljubimci – vjerni prijatelji u svim životnim razdobljima«. - **Veterinarska stanica**, Zagreb, 27 (1996) 5: 307.
4. Capra, Fritjof (1986.): Vrijeme preokreta : znanost, društvo i nastupajuća kultura. - Zagreb : Globus, 535 str.
5. Cerjan-Letica, Gordana (1997.): Novi društveni pokreti u medicini i žensko pitanje. Doktorska disertacija. - Zagreb : Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
6. Cifrić, Ivan (2000.): Bioetika i ekologija : bioetičke i ekološke teme u sociološkoj perspektivi. - Zaprešić : Matica hrvatska Zaprešić, 222 str.
7. Ferry, Luc (1992.): Le nouvel ordre écologique : L'arbre, l'animal et l'homme. - Paris : Bernard Grasset, 274 p.
8. Fox, M. Warren (1984.): Towards a philosophy of veterinary medicine. - **The Veterinary Record**, (1984) 7: 12-13.
9. Izvedbeni nastavni plan i program studija veterinarske medicine (1995.). - Zagreb : Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 122 str.
10. Kalanj, Rade (1995.): Descartesova krivnja. - **Socijalna ekologija**, Zagreb, 4 (1995) 4: 319-330.
11. Kirn, Andrej (1994.): Od antropocentrične k ekocentričnoj etici. - **Socijalna ekologija**, Zagreb, 1 (1994) 3: 271-287.
12. Korenčić, Konstanca (1991.): Motivacija studenata za veterinarstvo. - **Veterinarska stanica**, Zagreb, 22 (1991) 3: 159-162.
13. Korenčić, Konstanca (1992.): Filozofija i sociologija znanosti. - Zagreb : Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 56 str.
14. Korenčić-Kampl, Konstanca (1997.): Tekst u okviru emisije HRT-a »Čudesni svijet životinja«, emitirane 10. 01. 1997.
15. Mac Intyre, Alasdair (1991.): After Virtue. - Notre Dame, Indiana : University of Notre Dame Press, 252 p.

16. Matulić, Tomo (2000.): Bioetika i savjest. - **Glas Koncila**, Zagreb, (2000) 10: 9.
17. Matulić, Tomo (2000.): Bioetika je izazov. - **Glas Koncila**, Zagreb, (2000) 12: 9.
18. Rapić, Stjepan (1971.): Uvod u veterinarstvo. - Zagreb : Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 57 str.
19. Reich, Warren Thomas (1996.): Mit o ugovoru ili mit o skrbi? - **Društvena istraživanja**, Zagreb, 5 (1996) 3-4: 559-578.
20. Singer, Peter (1975.): Animal liberation : A new ethics for one treatment of animals. - In: L. F. van Zutphen, M. V. Baumans and A. C. Beynen (eds.): **Principles of laboratory animal science**. - New York : Avon Books ; Amsterdam : Elsevier, 9-270 pp.
21. Singer, Peter (1996.): O naravi bioetike. - **Društvena istraživanja**, Zagreb, 5 (1996) 3-4: 523-532.
22. Skledar, Nikola (1998.): Uvod u socijalnu antropologiju. - Zagreb : Filozofska istraživanja, 389 str.
23. Šegota, Ivan (1997.): Etika sestinstva. - Zagreb : Pergamena ; Rijeka : Medicinski fakultet, 261 str.
24. Šporer, Željka (1990.): Sociologija profesija : ogled o društvenoj uvjetovanosti profesionalizacije. - Zagreb : Sociološko društvo Hrvatske, 161 str.
25. Visković, Nikola (1993.): Iz antropocentrične u biocentričnu etiku. - **Socijalna ekologija**, Zagreb, 2 (1993) 3: 447-456.
26. Visković, Nikola (1996.): Životinja i čovjek : prilog kulturnoj zoologiji. - Split : Književni krug, 518 str.
27. Zakon o dobrobiti životinja (1999.). - **Narodne novine**, Zagreb, 161 (1999) 9: 505-510.
28. Zakon o lovstvu (1999.). - **Narodne novine**, Zagreb, 156 (1994) 10: 210-224 i 161 (1999) 29: 986-991 (Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o lovstvu).
29. Zakon o oružju (1992.). - **Narodne novine**, Zagreb, 154 (1992) 69: 1678-1688.
30. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o oružju (1997.). - **Narodne novine**, Zagreb, 159 (1997) 20: 1169-1170 ; 161 (1999) 27: 834-836 i 163 (2001) 12: 327-328.
31. Župčić, Damir (1998.): Usmeno priopćenje Konstanca Korenčić Kampl na Veterinarskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Konstanca Korenčić Kampl
Veterinary Faculty of University of Zagreb, Zagreb, Croatia

To Treat or not to Treat (Animals): the Bioethical Problem in Veterinary Medicine

Summary

Bioethics is a specific, new scientific discipline that transdisciplinary integrates various approaches, that arose as a result of moral problems of modern medicine. Historically and relating to subject matter, the veterinary medicine (profession) belongs to the field of biomedicine, where the appearance and the role of Descartes was crucial. By applying the limited means of rational mechanics, the idea of the »nature of the automaton« was formed by Descartes. The biomedical model is deeply rooted in this Cartesian thought. It is necessary to explain that the veterinary medicine has epistemological foundations within the biomedical model, but that its ethical position is essentially different. On a higher level of scientific differentiation, there are two medicines: the human and the veterinary medicine. There are also two medical ethics: the human and the veterinary one. The author discusses that the veterinary ethics has its place in the total contemplation of the relation between the animal and the man. Today, veterinary medicine is faced with totally new values, namely the awareness that animals have rights. The question of animal rights, in the context of responsibility of veterinary medicine, is growing in importance. The dignity and the authority of veterinary medicine can only be preserved through a social consensus that ought to be changed. That is, veterinary medicine should use its biomedical, in essence Cartesian perceptions, in accord with the new ecological paradigm and bioethical principles. The empathy and the intellect should be combined as the heart and eye of one new veterinary ethics.

Key words: bioethics, Cartesian paradigm, ecological paradigm, veterinary medicine.

Received on: 5th July, 2001

Accepted on: 25th June, 2002

Konstanca Korenčić Kampl

La faculté de la médecine vétérinaire de l'Université de Zagreb, Zagreb, Croatie

**Remédier où non-remédier (les animaux):
le problème de la bioéthique dans la médecine vétérinaire**

Résumé

La bioéthique est une nouvelle et spéciale discipline de sciences, l'intégration de différentes approches, parue comme résultat des problèmes moraux de la médecine moderne. De point de vue de l'histoire et du sujet, la profession vétérinaire appartient à la domaine de la biomédecine, où l'apparition de Descartes était de la plus grande importance. Appliquant des méthodes limitées de la mécanique rationnelle, on a formé l'idée de la «nature de l'automate». Le modèle biomédical est centré dans l'idée cartésienne. Il est nécessaire d'expliquer que la médecine vétérinaire a sa base épistémologique dans le modèle biomédical, mais que sa position morale est essentiellement différente. Au niveau plus élevé de la différenciation scientifique, il en existe deux médecines: humaine et vétérinaire. Il existe aussi deux éthiques: humaine et vétérinaire. Aujourd'hui, la médecine vétérinaire est affrontée de complètement nouvelles valeurs, notamment la conscience du fait que les animaux ont les droits et les intérêts. La question des droits des animaux, au contexte de la responsabilité de la médecine vétérinaire, devient de plus en plus importante. La dignité et l'autorité de la médecine vétérinaire peuvent être conservées seulement par l'unanimité d'opinion qu'on doit changer. Cela veut dire que la médecine vétérinaire devrait utiliser ses perceptions biomédicales, en essence cartésiennes, en accord avec les nouveaux paradigmes écologiques et les principes de la bioéthique.

Mots-clés: la bioéthique, le paradigme écologique, le paradigme cartésien, la médecine vétérinaire

Reçu: le 5 juillet, 2001

Accepté: le 25 juin, 2002